

njeno nравstvo, njen red in celo okus; tudi njihov svet je omejen z njih lastnimi prsi, tudi one ne priznavajo nad seboj sodnika; tudi one so hkrati pesniki, gledalci in ocenjevalci svoje drame; tudi one strmo-glavijo v svojem lovu za srečo, ki jo razumejo po lastnem nepopularnem okusu in lastni nepopularni fasoni. In tudi junaki Stendhalovih romanov umirajo hrabro, nezlomljeni, z glavo kvišku, s ponosom na belem, od misli obledelem čelu in s prezirom do množice, ki se — kanibalski zmagovalec — tesni pod njihovim moriščem.

Kakšen krasen dvojni primer, ki ga ni moči dovolj oceniti!

Tam, kjer so ugasnile vse čednosti, kjer je nebo zagrnjeno s polnočno temo, tam še sveti poslednja nebeška luč: hrabrost v obupu, prezir do minljivega uspeha.

In verujem, da se bodo nekoč od te luči zopet prižgale vse ostale zemeljske luči.\*

---

\* Sestavek »Prehodne dobe« je primer Šaldovega feljtona, zvrsti, ki tudi lahko prispeva svoj delež h karakteristiki velikega češkega esejista in kritika. Ta feljton je izšel leta 1911 v »Národních listích« in je ponatisnjen v zbirki »Časové i nadčasové« (Praga 1936), zadnji izmed zvezkov Melantrichove izdaje Šaldovih zbranih spisov, ki jo je avtor sam uredil. Odtod sem ga prevel zlasti zaradi tega, ker se mi zdi, da je miselno jedro Šaldovega feljtona v letu 1938 mnogo bolj žgoče, kakor je bilo v idilični dobi svojega nastanka. (Prevajalec.)

z

## MALI NAROD

K. ČAPEK — J. LIŠKA

Pisatelj duhovitih potopisnih orisov, kramljanj in razmišljanj o Angliji, Italiji, Nizozemski, Skandinaviji in Španiji Karel Čapek potuje vedno z mislimi na svojo domovino; rad išče v tujini vzpodbud za vprašanja svojega naroda. Za primer zaključno poglavje iz »Nizozemskih sličic«.

Nedavno me je obiskal mlad Lotiš in mi po nekakih ovinkih razkril vprašanje svojega življenja: je vredno pisati lotiško literaturo in izdajati lotiške knjige, delati to prav za prav le za peščico ljudi? Je to vredno prizadevanja, da bi se ohranili kot narodni otok, je smiselno izčrpavati toliko sile prav za prav le zato, da bi se sploh po lotiško pisalo in živelo? Bi ne bilo bolj pametno nasloniti se na kako večjo kulturno enoto in izdajati knjige v ruščini ali v nemščini, biti deležen širših duhovnih struj, sodelovati s svetovnejšim jezikom na kulturnih vprašanjih evropskega merila...

Gospod, sem mu rekel, poznamo to; pred kakimi štiridesetimi leti je stavil pri nas isto vprašanje mlad češki črnogled. Zadela ga je zaradi tega obsodba vsega naroda, kar pa seveda še ni končni odgovor na njegovo vprašanje. Pravi odgovor je recimo to, da prihajate dandanes vi

drugi Evropci celo iz Revala in proučujete take kulturne osebnosti kakor sta Březina ali Masaryk, in da pri nas nikomur več ne pride na misel, da bi si mučil glavo s tragičnim vprašanjem Huberta Gordona Schauerja\* ; se razumeva?»

»Da,« je mladi mož trpko odvrnil. »Nisem se pa pripeljal iz Revala, temveč iz Rige; v Revalu so namreč Estonci. Tak vidite: kaj pomenimo svetu, če nas Lotiše kdor si bodi zamenjuje z Estonci in Litvanci? Je potemtakem sploh vredno« in tako dalje.

Čeprav nam Schaumerjevo vprašanje ne tre več glave, imamo zaradi maloštevilnosti druge skrbi; nekateri mislijo, naj bi se bolj držali zapečka kakor drugi, nekateri pa, da se moramo v svetu čim več udeleževati; nekateri se nenehno pritožujejo zaradi tesnih razmer, drugi pa nas dnevno svare pred tistim velikim in zlim svetom, ki se pripravlja, da nas požre. Skratka imamo s tem skrbi; in prirodno je, da nas zanima, kako delajo drugod, kjer je Gospod Trum podelil ljudem tudi samó takole narodno malopodjetje kakor nam. To je bilo — poleg Rembrandta — to, po čemer sem se predvsem oziral, ko sem potoval po Nizozemski.

Res je: Nizozemci imajo med malimi narodi malo izjemen položaj. Predvsem je njihova mala dežela kolonialna velesila; za enega Nizozemca goji skoraj sedem zagorelih Javancev, Malajcev in kdo ve še kakih poganov banane, dišave in sladkorni trs. Drugič so, kakor je videti, dovolj denarni in bogati, da bi si mogli kupiti kakršen koli naslov velikosti in moči, če bi bil po naključju poceni naprodaj. Toda bodi temu kakor koli: nobeni guldinarji in nobene zamorske kolonije ne dodajo niti pedi k položaju tega niti osem milijonskega naroda. Ne vem, ali si kdo med njimi beli glavo nad potapljačo se usodo malega naroda, kakor delamo mi ali Estonci (hočem reči Lotiši); videti jim ni bilo. Bolj me je zanimalo, kako v tem svojem kvantitativnem položaju delajo in kako se na njih javlja.

Javlja se pri njih očitno očitno: predvsem v razmerjih skoraj vsega, kar tu vidite. Zdi se, da so si Nizozemci umislili nekaj kakor slog na malih razsežnostih. Njihove hišice so manjše kakor kjer koli; stanovanja so lična in zračna kakor kletke. Njihova mesta so večinoma majhna in vtesnjena kakor v dlani. Razen na Palačo miru v Haagu in na amsterdamsko borzo ne zadenete na nobeno razsežno monumentalnost, na nikak patetičen format, na nobeno vzbočenost preko meril male dežele. Neka intimnost in štedljivost v razsežnostih je kar neločljivi oblikovni zakon tega naroda. Pa ne le oblikovni zakon. Rekel bi biološki. In pristavil bi še moralni. Vse, kar si ta narod na svojem malem ozemlju zida in ureja, je nekako v skladu z obsegom dežele. Tu si ljudje ne lažejo v žep niti z arhi-

\* Mišljeno je vprašanje, ki si ga je bohem iz polnemške rodbine H. G. Schauera l. 1886. stavil v članku »Naši dve vprašanji«, ali ne bi bilo za Čehe bolje, omahniti k Nemcem in živeti življenje velikega kulturnega naroda. Anonimni članek so spočetka pripisovali Schauerevemu dobrotniku, prijatelju in v marsičem sorodnemu kritiku takratnih čeških razmer T. G. Masaryku in še prej ko Schauerja je obsodba narodnega samomorilstva zadela bodočega Osvoboditelja. Op. prevajalca.

tektonskim niti z življenjskim velikaštvom. Ne postavljajo se niti z nebotičniki niti z velezabavišči niti z Woolworthy; njihova ministrstva se komaj v čem ločijo od premožnejših rodbinskih hiš. Nikakršna kvantitativna gizdavost, nič prenapetih in krčevitih gest, nič slonovosti, niti nadčloveških mer. Ob tem pa je njihova arhitektura ena izmed najnaprednejših, njihovi gradbeniki zidajo jezove in pristanišča po vsem svetu; ni zakotna majhnost, ki daje mero njihovi življenjski geometriji.

Ko popotnik potuje po tej Nizozemski, se začenja zavedati, koliko narodnega značaja in reda se zrcali v njenih skromnih merilih. Pa se spomni nadarjenega naroda, ki pač nima s čim, pa bi vendar hotel imponirati svetu s svojimi kšefti in uradi; tu z nečim velikanskim, kar štrli iz revščine, tam z nečim reprezentativnim, kar moli iz negotovosti in iz neskladnosti; spomni se naroda, ki se pritožuje zoper tesne razmere in bi se hotel povzpeti preko svojih lastnih mer, ki ima pomešano kramarstvo in velepodjetništvo — — vsakega malo. Ko da bi nam manjkali pravi, zanesljivi meter. Pojdite in pogledajte holandskega: na njem so tudi centimetri in milimetri.

Ali, da še ostanem pri nizozemskih stavbica: ker pač ne stavijo preveč v veliko, se lahko bolj brigajo, da stavijo lepó in temeljito. Tu ne stavijo iz kvadrov, pač pa iz odličnih opek. Tu ne stavijo monumentalnih pročelij, toda krasna in brezhibna okna. Njihovi stolčki so majhni, toda sedi se na njih dobro in po domače. Majhno je, ni pa varljivo. Nikaka kričavost ne slepi, kako in iz česa je delano: namreč iz dobrega in poštenega blaga. Na tej kvaliteti vidite bogastvo naroda; toda videti je, da je razdeljeno na sama skromna blagostanja. Vaška hišica je kakor mala vila, pa tudi delavska hišica je taka; ta lepa stavbica je krčma, ona tamle je branjarija, tretja je urad neke ladijske družbe. V tem je skoraj izenačenje, toda izvedeno tako, da je spodnja meja gmotnega blagostanja precej višja ko drugje. Med vasjo, mestecem in mestom ni znatnejših razlik; samo pristanišča se seve ločijo od te vidne ravní s svojimi slikovitejšimi socialnimi kontrasti, toda to pač spada k stvari.

Zdaj smo pri pravi besedi: raven. Nizozemska je dežela malega obsega, toda visoke ali vsaj dobre ravní. Nima velikega tovarništva, toda je visoko kvalitetno. Nima preveč obdelovalne zemlje, toda prisilila jo je k proizvodnji najvišjih kvalitet. Temelj njenega blagostanja ni na morju, temveč v kravah in v gredicah. Osvajajo si svet s kolači eidamskega sira in s tulipanovimi čebulami; pa si tudi dajo s to narodno municijo dela, kakor je treba. Treba je videti, kako krasno in kakovostno je njihovo mlekarnjenje in vrtnarjenje, že za oči; ko pa si vzamete v roke strokovnejše vire, da bi se s stvarjo malo bliže seznanili, spoznate tako natančno kontrolo, tako vestnost in urejenost trgovanja in izdelovanja, tako gojiteljsko preizkušanje in recimo tudi umetniški ponos na dovršenost domače proizvodnje, da začenjate razvozlavati pozitivno tajnost tega malega naroda. Njegova moč je v kakovosti. Njegov narodni ideal ne teži po velikem, temveč po krepkem. Kakovost vidite povsod: v delu, v načinu življenja, celo na prirodi sami; če bi morali takoj povedati, s čim se Nizozemci v svetu odlikujejo, ne najdete nobene kdo ve kake

velikosti, temveč ravno to nadpovprečno, krasno, skoraj dovršeno kakovost večine stvari, ki jih delajo zase — in za svet. Ni to samó maslo, tudi veda. Ne le čebule narcis, tudi delavske hišice. Na Nizozemskem je kakor v trgovini z igračkami; toda te igračke so tako solidne, da se ne polomijo niti ne zblede. Delati dobre in poštene stvari, ki kaj zdrže: to pomeni tvoriti zgodovino.

In zdaj se popotnik ne more izogniti skušnjavi, da bi si malo ne posplošil: ni morda prav za male narode najboljši način, nadomestiti kvantitativne ideale z idealom kvalitete? Ne bi bila tekmovalna sposobnost malih narodnih celot na svetovnem sejmu najbolj zagotovljena s posebno plemenitostjo tega, kar prihaja iz njihovih delavnic in njihovih prodajalnic? Ni potrebna obilna zaloga, toda kar je, naj bo samo dobro in brezhibno delo. Če je naša prodajalna majhna, torej ni v njej prostora za skazo, za šušmarstvo, za polovičnost in varljivost; slabe reči jemljejo toliko prostora kakor dobre, mi pa prostora na soncu nimamo odveč.

Ne govorim o produktih, temveč o nečem važnejšem, namreč o idealih. Morda smo si preveč vtepli v glavo, da moramo imeti, vršiti ali izdelovati vse to in ono v svetovni tekmi kvantitet. Ne morem tajiti vtisa, da je ta mali narod v renski delti s svojim načinom ravnal kakor svetopisemska Marija: izbral si je boljši del.

## ŽIVI IN OBLEDELI SPOMINI

Pripoveduje France Bezljaj:

Če hočeš vedeti, kaj je psihološka eksistenca naroda, moraš živeti nekaj časa med Čehi. Kar je nam le patriotično berilo v šolskih čitankah, to je Čehu nedotakljiva svetost. Vsak povprečen Čeh trdno verjame, da je bil Karel Četrti »otec vlasti«, da je Praga »matka vlasti«, Bela gora narodova poguba, Vrchlický največji pesnik in še nekaj podobnih stavkov. Gorje, če bi dvomil. Ko spoznaš, kako trdno je zasidrana ta vera v ljudeh, se več ne čudiš, da so imeli vsi moderni češki zgodovinarji tako težko stališče.

Stanoval sem pri stari ženici, ki je v boljših časih imela mlekarno in se je na starost preživljala s podnajemniki. Že prvi teden mi je prinesla v sobo kopico čeških klasikov. Pregledal sem jih in ji takoj vrnil Vrchlickega, češ da ga že toliko poznam, da ga ni vredno brati. Oblile so jo solze, brez besede je odšla iz sobe. Stopil sem za njo v kuhinjo in jo poskušal potolažiti, da nisem mislil tako hudo. Nič nisem opravil. Sedla je na pručico pri štedilniku in jokala. Ko sem zjutraj odhajal, me je poklicala v kuhinjo. Sedela je še vedno tam kot zvečer, bržkone sploh ni legla. Odštela mi je na mizo najemnino za sobo in rekla: »Takoaj prekličite, kar ste rekli včeraj o Vrchlickem, ali pa se izselite še to dopoldne.«

Dekle, ki mi je razkazovalo Prago, se je ustavilo pred cerkvijo Marije Snežne. »To je cerkev iz časov Karla Četrtega.« »No, in? Nič posebnega